

Обставини справи

Справа стосувалася дитячої книги з казками, яка містила сюжетні лінії про одностатеві шлюби. Згодом після друку книги у 2013 році її розповсюдження було зупинено. Його поновили через рік після того, як книгу було визнано такою, що є потенційно шкідливою (небезпечною) для дітей віком до 14 років.

Заявниця в цій справі була дитячою письменницею та відкритою гомосексуалісткою. В березні 2020 року вона померла, її мати продовжила брати участь у цій справі в ЄСПЛ.

Заявниця написала книгу казок для дітей віком 9-10 років з метою заохотити толерантність до різних маргінальних соціальних груп і їх визнання. Деякі асоціації та члени Сейму висловили занепокоєння щодо двох казок про шлюб між особами однієї статі. Розповсюдження книги було призупинено на рік.

Після його відновлення книгу позначили попереджувальним ярликом про те, що її вміст може бути шкідливим для дітей віком до 14 років: це було зроблено відповідно до вказівки державного органу про те, що спірні казки заохочують концепцію шлюбу та створення сім'ї, відмінних від закріпленої в Конституції та законодавстві Литви (а саме союз лише між чоловіком і жінкою).

Орган державної влади посилався на статтю 4 § 2 (16) Закону про захист неповнолітніх від негативних наслідків публічної інформації (далі – Закон про захист неповнолітніх). Порушене заявницею провадження проти видавця було безуспішним.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції (право на свободу вираження поглядів) окремо та разом зі статтею 14 Конвенції (заборона дискримінації), заявниця скаржилася на тимчасове призупинення розповсюдження її книги й подальше її маркування такою, що є шкідливою для дітей, указуючи, що такі заходи були вжиті виключно через те, що в книзі в позитивному ключі говорилося про одностатеві стосунки. Вона також стверджувала, що хоча стаття 4 § 2 (16) Закону про захист неповнолітніх здавалася нейтральною, однак фактично була спрямована на обмеження поширення будь-якої позитивної інформації про прихильників ЛГБТ під приводом захисту дітей.

Оцінка Суду

Рішення Великої Палати ЄСПЛ прикметне в тому, що ЄСПЛ вперше оцінив обмеження, застосовані саме до дитячої літератури (літератури, призначеної спеціально для дітей і написаної доступними для них стилем і мовою), у якій говорилося про одностатеві стосунки. Рішення цікаве за двома аспектами: по-перше, тим, як ЄСПЛ визначив мету, яку переслідували спірні заходи; по-друге, оцінкою законності цієї мети.

1. Виключивши цілі, на які посилався Уряд, ЄСПЛ звернувся до законодавчої історії статті 4 § 2 (16) Закону про захист неповнолітніх. Справді, пряме посилання на гомосексуальні чи бісексуальні стосунки з остаточного тексту цього положення було видалено лише для того, аби уникнути міжнародної критики. Крім того, кожен окремий випадок застосування цього положення або посилання на нього стосувався інформації щодо ЛГБТ. Тож ЄСПЛ не сумнівався в тому, що її мета полягала в обмеженні доступу дітей до контенту, що презентував одностатеві стосунки такими, що є рівноцінними стосункам між представниками різних статей. Ураховуючи відповідні рішення національних судів, ЄСПЛ дійшов висновку, що оскаржувані заходи щодо книги заявниці мали цю ж мету, а саме заборонити дітям доступ до такої інформації.

2. Що стосується того, чи може вищезазначена мета вважатися законною, аналіз ЄСПЛ ґрунтувався на таких факторах:

1) ЄСПЛ оцінив це питання з точки зору найкращих інтересів дітей у світлі їхнього вразливого характеру й легкої піддачі впливу. У цьому аспекті ЄСПЛ посилався на свої висновки (див. рішення у справах *Alekseyev v. Russia*, *Bayev and Others v. Russia*) і на висновки різних міжнародних органів (зокрема, Європейського Парламенту, ПАРЕ, Венеціанської комісії та ЄКПН). З одного боку, немає жодних наукових доказів того, що інформація про різні сексуальні орієнтації, представлена об'єктивно та відповідно до віку, може завдати будь-якої шкоди дітям. З іншого боку, відсутність такої інформації та триваюча стигматизація ЛГБТ-осіб у суспільстві є шкідливою для дітей, особливо тих, хто ідентифікує себе як ЛГБТ чи походить з одностатевих сімей. Крім того, закони більшості держав – членів Ради Європи або прямо передбачають викладання про одностатеві стосунки згідно із шкільними програмами, або вимагають забезпечення під час навчання поваги до різноманіття та заборони дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації. ЄСПЛ також узяв до уваги розпочате Європейською комісією проти Угорщини провадження за фактом порушення, оскільки її нещодавно ухвалене законодавство прямо обмежує доступ неповнолітніх до інформації про гомосексуальні або одностатеві стосунки (такий закон є винятковим серед держав – членів Ради Європи);

2) керуючись аргументом Уряду щодо необхідності уникати заохочення одностатевих сімей, ЄСПЛ урахував спосіб, у який була представлена оскаржувана інформація. ЄСПЛ підкреслив, що рівна та взаємна повага до осіб різної сексуальної орієнтації є невіддільною частиною всієї структури Конвенції. Із цього випливає, що образа, приниження чи применшення гідності осіб з причини їхньої сексуальної орієнтації або заохочення одного типу сім'ї за рахунок іншого ніколи не були і не є прийнятними відповідно до Конвенції. Однак таку мету чи наслідок не можна було розпізнати в обставинах цієї справи. Навпаки, опис / відображення одностатевих стосунків такими, що є *по суті рівноцінними* стосункам між особами різної статі, як це робила заявниця, пропагують повагу та визнання всіх членів такого суспільства в цьому основоположному аспекті їхнього життя;

3) ЄСПЛ окреслив ще один ключовий елемент для оцінки обмежень доступу дітей до інформації про одностатеві стосунки. Зокрема, ЄСПЛ перевірить,

ґрунтувалися будь-які такі заходи *виключно* на міркуваннях сексуальної орієнтації чи є якісь *інші підстави* вважати оскаржувану інформацію недоречною або шкідливою для зростання і розвитку дітей.

ЄСПЛ підкреслив, що будь-які такі заходи, вжиті *виключно* на підставі сексуальної орієнтації, мають більш широкі соціальні наслідки. Такі заходи незалежно від того, передбачені вони прямо законом чи вжиті в окремих випадках, демонструють, що влада віддає перевагу одним типам стосунків і сімей над іншими та вважає різностатеві стосунки більш суспільно прийнятними й ціннішими порівняно з одностатевими стосунками, тим самим сприяючи подальшій стигматизації останніх. Тому такі обмеження, хоч які лімітовані вони були за обсягом і наслідками, є несумісними з поняттями рівності, плюралізму й толерантності, притаманними демократичному суспільству. Таким чином ЄСПЛ повністю підтримав свої попередні висновки, висловлені у справі *Bayev and Others* щодо російської законодавчої заборони «пропаганди гомосексуалізму чи нетрадиційних сексуальних стосунків» серед неповнолітніх: зокрема, він вважав, що, ухваливши такі закони, влада посилює стигматизацію та упередженість і заохочує гомофобію.

Загалом, якщо немає жодних інших підстав вважати інформацію про одностатеві стосунки неприйнятною або шкідливою для зростання і розвитку дітей, обмеження доступу до такої інформації не переслідують жодної легітимної мети для цілей пункту 2 статті 10 Конвенції, а тому є несумісними зі статтею 10 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Великою Палатою 23 січня 2023 року та є остаточним.